

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора філософії в галузі знань
01 «Освіта / Педагогіка» за спеціальністю 015 «Професійна освіта», доцента
ГОРШКОВОЇ ГАЛИНИ ВОЛОДИМИРІВНИ
на дисертацію
СОХИ НАТАЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ
з теми «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ»,

*подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі педагогічних наук зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки*

Ступінь актуальності обраної теми дослідження.

XXI століття характеризується поглибленням та прискоренням загально-освітніх соціально-економічних, соціокультурних, соціально-економічних, політичних процесів, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується активним упровадженням інклюзивної освіти та модернізацією професійної підготовки педагогічних фахівців відповідно до суспільних запитів і міжнародних освітніх стандартів. У контексті реформування освіти особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутніх вчителів-логопедів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі

В нормативно-правових документах України наголошується на необхідності забезпечення рівного доступу до якісної освіти, розвитку особистісного потенціалу дітей з особливими освітніми потребами та підготовки вчителів-логопедів, здатних ефективно працювати в умовах освітнього різноманіття, акцентується увага на необхідності вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, розвитку їхньої готовності до використання сучасних комунікативно-мовленнєвих, цифрових та корекційно-розвиткових технологій у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта стала важливою складовою сучасної гуманітарної політики та одним із пріоритетних напрямів реформування освітньої системи України. Її розвиток актуалізував потребу у підготовці майбутніх вчителів-логопедів, здатних до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, використання інноваційних підходів до організації освітнього процесу та забезпечення індивідуалізованого супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

За останні десятиліття спостерігається тенденція до зростання кількості дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, що підтверджується звітами міжнародних та українських організацій та науковцями. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема підготовки висококваліфікованих

вчителів-логопедів, здатних здійснювати ефективну корекційно-розвиткову діяльність в умовах інклюзивного навчання.

Одним із пріоритетних завдань професійної діяльності вчителя-логопеда є формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку, яка забезпечує розвиток мовленнєвої активності, соціальної взаємодії та успішної адаптації дитини в суспільстві. Рівень сформованості мовленнєвої сфери значною мірою визначає пізнавальний, емоційний і соціальний розвиток дитини, що актуалізує проблему професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Тому однією з актуальних проблем сучасної педагогічної освіти є визначення таких організаційно-педагогічних умов, які б забезпечували підготовку майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі

Таким чином, *зазначене вище підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження Сохи Н. В. «Підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі»* для вирішення сучасних професійно-педагогічних завдань та вказує на доцільність її вивчення на теоретичному та експериментальному рівнях.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти Запорізького національного університету на 2023 – 2028 р. р. «Психолого-педагогічні основи підготовки здобувачів вищої освіти до корекційно-розвиткової роботи в інклюзивному освітньому середовищі». Державний реєстраційний номер: 0123U104202.

Тема дисертації «Підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі» затверджена Науково-технічною радою Запорізького національного університету 24 листопада 2022 року, уточнена 20 листопада 2025 року.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Аналіз значного масиву періодичних видань, психолого-педагогічної літератури дозволив окреслити теоретичну основу дослідження, визначити логіку його побудови, що знайшло відображення в структурі дисертації та змісті її розділів. Науковий апарат дисертації окреслено чітко. Предмет вдало визначив домінуючий аспект дослідження. Це посприяло доцільній постановці мети і завдань дисертаційної роботи, переконливо показана наукова новизна і практичне значення результатів дослідження.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій та їх експериментальною перевіркою, застосуванням комплексу методів наукового дослідження:

теоретичних (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння), емпіричних (бесіда, спостереження, тестування, анкетування, педагогічний експеримент, який містив чотири етапи), математичної статистики (t-критерій Ст'юдента та χ^2 -критерій Пірсона, педагогічного моделювання; системним аналізом досліджуваних педагогічних явищ, інструментальною надійності вибраних критеріїв і показників, а також достатньою апробацією результатів).

Відповідно до мети дисертації було визначено 5 завдань. Для їх реалізації автором проведена надзвичайно велика робота щодо здійснення критичного аналізу літературних джерел (340 найменувань, з них 61 – іноземною мовою) з даної проблеми, що надало можливість розкрити міждисциплінарні підходи до проблеми підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.

В першому розділі *«Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі»* здобувачкою здійснено ґрунтовний аналіз базових дефініцій дослідження, сформовано власне бачення сутності поняття «комунікативно-мовленнєва компетентність», «комунікативно-мовленнєва компетентність дітей дошкільного віку», «комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього вчителя-логопеда», «інклюзивне освітнє середовище», «підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі».

Дисертанткою проаналізовано зарубіжний досвід підготовки майбутніх логопедів і вчителів-логопедів у закладах вищої освіти до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі, який надав змогу зрозуміти як проходить процес підготовки майбутніх логопедів і вчителів-логопедів у США, Бельгії, Великобританії, Кіпру, Італії, Іспанії, України та знайти спільне і відмінне у даному процесі.

Також дисертантка дослідила сучасний стан професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі та окреслила низку суперечностей, що стосуються невідповідності між вимогами освітніх стандартів і фактичним рівнем сформованості комунікативно-мовленнєвої компетентності здобувачів вищої освіти та надала результати пілотного експерименту.

Зазначимо, що авторкою роботи проаналізовано значний обсяг вітчизняних та іноземних наукових джерел, що дозволило їй окреслити сучасний стан проблеми та ґрунтовно підійти до розв'язання визначених у дисертаційній роботі завдань.

Особливого схвалення заслуговує те, що впродовж аналізу і синтезу теоретичного матеріалу, порівняння різних думок науковців простежується власний погляд дисертантки на всі розглянуті в роботі аспекти щодо трактування різних понятійних конструктів, які були в подальшому взяті нею за основу для розуміння і формулювання провідного понятійного конструкту – підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.

У другому розділі *«Концептуальні засади та моделювання підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі»* дисертантка висвітлила низку науково-методологічні положень, взятих за основу в дослідженні; чітко виокремила компоненти (професійно-особистісний, емоційно-ціннісний, комунікативно-когнітивний, діяльнісно-поведінковий), критерії (теоретико-когнітивний, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-мовленнєвий, діяльнісно-практичний) та рівні готовності, як результати підготовки (високий, достатній, середній, низький); схарактеризувала авторську структурно-функціональну модель дослідження; висвітлила форми, методи, засоби формування означеної підготовки та представила методичне забезпечення підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.

Отримані дисертанткою напрацювання були покладені в основу проведення формувального етапу педагогічного експерименту з формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності.

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі»* здобувачкою подано аналіз результатів первинного (констатувального етапу) та вторинного (контрольного етапу) діагностування в контрольних і експериментальній групі.

Для опрацювання експериментальних матеріалів дослідження дисертанткою було використано методи математичної статистики, що дозволило їй отримати об'єктивні дані й коректно їх представити в роботі при описанні як показників сформованості готовності до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі, як результату зазначеної підготовки, так і відповідних рівнів.

Результати дослідження, що було отримано в експериментальній групі, на відміну від контрольних груп, засвідчують істотні зрушення в показниках і рівнях сформованості готовності майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі, а, відповідно і підготовки майбутніх

вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі, що підтверджує наукову обґрунтованість визначених дисертанткою організаційно-педагогічних умов і ефективну їх реалізацію у роботі із здобувачами вищої освіти зі спеціальності 016 (А6) Спеціальна освіта та розроблених нею формувальних заходів педагогічного експерименту.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів шляхом оновлення змісту освітніх компонентів та введення до навчального плану Запорізького національного університету дисципліни «Дитяча література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда». Окремі теоретичні положення, методичні матеріали, авторські підходи до формування професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів, а також навчально-методичне забезпечення дисциплін «Дитяча література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда» та «Інноваційні комунікативно-мовленнєві технології в логопедичній практиці» впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти України, зокрема Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Ізмаїльського державного гуманітарного університету та Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Рівень наукової новизни результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна та теоретична значущість дослідження Сохи Н. В. полягає у тому, що: *вперше визначено теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено*: а) вперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі (формування емоційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності в умовах інклюзії; інтеграція теоретичної та практичної підготовки на засадах практико-орієнтованого навчання; спрямованість змісту професійної підготовки на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності; використання комунікативно орієнтованих, інтерактивних та інноваційних технологій навчання); б) розроблено та апробовано структурно-функціональну модель професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, що охоплює методологічно-цільовий, організаційно-змістовий та діагностико-результативний блоки й забезпечує формування професійної готовності майбутніх фахівців до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; визначено структуру професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів, яка включає професійно-особистісний, емоційно-ціннісний, комунікативно-когнітивний та діяльнісно-поведінковий компоненти; в) обґрунтовано критерії (теоретико-когнітивний, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-мовленнєвий, діяльнісно-практичний), показники та рівні сформованості професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів;

розроблено та впроваджено навчально-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, зокрема варіативні освітні компоненти «Дитяча література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда» та «Інноваційні комунікативно-мовленнєві технології у логопедичній практиці»; *уточнено й конкретизовано*: а) науковий тезаурус професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, зокрема зміст і взаємозв'язок понять «підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі», «професійна готовність майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі», «комунікативно-мовленнєва компетентність», «комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього вчителя-логопеда», «комунікативно-мовленнєва компетентність дітей дошкільного віку» та «інклюзивне освітнє середовище»; б) розкрито сутність поняття «комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього вчителя-логопеда» як інтегративного особистісно-професійного утворення, що поєднує мовленнєву еталонність, комунікативну гнучкість, емпатійність, професійну рефлексію та здатність до організації адаптивної комунікативної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі; *набули подальшого розвитку*: а) теоретико-методологічні та методичні засади професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; наукові уявлення про структуру та зміст комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами; положення щодо поетапного становлення комунікативно-мовленнєвої компетентності особистості через взаємозв'язок мовної, мовленнєвої, комунікативно-мовленнєвої та комунікативної компетентностей, що відображено в авторській узагальненій моделі розвитку мовної особистості; *удосконалено*: зміст професійно-орієнтованих дисциплін шляхом інтеграції художньо-мовленнєвої діяльності, театралізованих форм роботи, цифрових освітніх ресурсів та сучасних комунікативно-мовленнєвих технологій, адаптованих до умов інклюзивного освітнього середовища та узгоджених із міжнародними стандартами професійної підготовки фахівців спеціальної освіти.

Оцінюючи **практичне значення результатів дисертаційного дослідження**, необхідно наголосити на тому, що дисертанткою розроблено, апробовано та впроваджено в систему підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі складові: структурно-функціональна модель підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; авторська розробка і апробація навчально-методичного забезпечення варіативних освітніх компонентів «Дитяча

література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда» та «Інноваційні комунікативно-мовленнєві технології у логопедичній практиці», спрямованих на формування професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі. У зміст професійно-орієнтованих дисциплін інтегровано модулі та теми, пов'язані з використанням театралізованої діяльності, художньо-мовленнєвих і цифрових технологій у логопедичній практиці.

Дисертанткою розроблено: авторські опитувальники для діагностики сформованості професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку, навчально-методичні матеріали до освітніх компонентів «Дитяча література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда» та «Інноваційні комунікативно-мовленнєві технології у логопедичній практиці», комплекс практичних завдань, тренінгових вправ, кейсів, методичних рекомендацій і дидактичних матеріалів, спрямованих на розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності та професійної готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі..

У процесі впровадження використано теоретичні положення щодо сутності та структури комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку, методичні рекомендації з організації корекційно-розвиткової діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища, авторські навчально-методичні матеріали, практичні завдання та розробки для лекційних і практичних занять зі здобувачами вищої освіти.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані у системі професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів, у діяльності фахівців інклюзивної освіти, викладачів закладів вищої освіти, методистів, розробників освітніх програм, а також у процесі модернізації змісту професійної підготовки фахівців спеціальної освіти відповідно до сучасних вимог інклюзивного освітнього середовища.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях, що відповідають темі публікацій. Основні результати дисертаційного дослідження загалом висвітлено у 7 одноосібних статтях у наукових фахових виданнях України.

Стиль та мова викладених результатів дослідження. Дисертаційна робота характеризується науковим стилем викладення. Текст дисертації видається логічним та чітко структурованим, про що зокрема, свідчить узагальнення основних теоретичних положень у розробленій автором структурно-функціональній моделі, моделях та таблицях, що представлені в дослідженні.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації. Об'єктивно оцінювання як тексту

дисертаційної роботи, так і його результатів дає підстави стверджувати, що Сохою Наталією Володимирівною було дотримано вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Зокрема, анотація до поданої дисертації являє собою коротко та чітко викладену характеристику роботи, відображає мету наукової розвідки, новизну дисертації. Зміст анотації не містить інформації, яка була б відсутня у тексті дисертаційної роботи. Дисертанткою відповідним чином оформлені посилання на наукову літературу та нормативно-правові акти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Н.В. Сохи, необхідно висловити деякі міркування/зауваження, які виникли в процесі рецензування роботи і вимагають окремих пояснень.

1. На наш погляд, перший розділ дисертації дещо перевантажений аналізом понять, що розкривають науковий тезаурус дослідження щодо підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі; дисертація – додатками. Зміст параграфу 1.1 перевантажений аналізом сутності базових понять дослідження, а саме: «професійна освіта», «компетентність», «мова», «мовлення», «готовність» як уніфікованих характеристик.

2. Вважаємо, що потребує більш чіткого визначення унікальне поняття дослідження «готовність майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі», тому що зазначена готовність подається автором як результат підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі.

3. У структурно-функціональній моделі підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі, розробленою дисертанткою, подано організаційно-педагогічні умови, які одночасно є її ядром та необхідними обставинами, що спричиняють та уможливають досягнення очікуваного результату в наслідок здійснення педагогічного процесу (розділ 2, пп. 2.4, а також в тексті дисертації). Під час їх формулювання здобувачці бажано було б кожен з них дещо продовжити та більш розширити і акцентувати увагу саме завдяки чому або через що відбуватиметься досягнення результатів дослідження.

4. На наш погляд, до організаційно-педагогічних умов слід також віднести створення інтерактивного освітнього середовища і зацентрувати увагу на цьому у пп.2.3., хоча у пп.2.5 авторка визначає методичне забезпечення підготовки майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі і описує складові саме інтерактивного освітнього середовища.

5. Вважаємо, що потребує уточнення поняття «інноваційні комунікативно-мовленнєві технології» в якості організаційно-педагогічної умови. На наш погляд, інноваційні технології не є умовою самі по собі. Вони можуть бути реалізовані під час навчальної діяльності в складі авторських вибіркових дисциплін – «Дитяча література та театралізована діяльність у практиці вчителя-логопеда» та «Інноваційні комунікативно-мовленнєві технології в логопедичній практиці».

6. На нашу думку, у висновках недостатньо розкрито подальші перспективи дослідження. Разом з тим, висловленні зауваження та пропозиції мають дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дисертаційного дослідження, яке є цілісним, має наукову новизну і практичне значення. Висновки дисертації сформульовано відповідно до завдань дослідження та отриманих результатів, які в повній мірі відображають основний зміст роботи.

Висновок та рекомендація щодо присудження ступеня доктора філософії з відповідної галузі. На основі зазначеного вище стверджуємо, що дисертаційна робота *Сохи Наталії Володимирівни «Підготовка майбутніх вчителів-логопедів до формування комунікативно-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку в інклюзивному освітньому середовищі»* є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить наукові результати з актуальної проблеми, які мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, не порушують академічної доброчесності та в повній мірі висвітлені у публікаціях дисертантки. Обсяг, якість та оформлення дисертації *відповідають нормативним вимогам* наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), *а її авторка, Соха Наталія Володимирівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі педагогічних наук зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.*

**Офіційний опонент,
доктор філософії в галузі знань
01 «Освіта / Педагогіка»
за спеціальністю 015 «Професійна освіта»,
доцент, доцент кафедри спеціальної освіти,
комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна
навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради**

Галина ГОРШКОВА